

ایستادگی

تعهد رعایت حقوق معنوی دانشگاه یزد

شناسه مدرک: EP/F013

ویرایش: *

صفحه: ب از ۱

اینجانب زهره قره‌گزلو دانش‌آموخته مقطع کارشناسی ارشد در رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی که در تاریخ ۱۳۹۶/۱۲/۱۵ از پایان‌نامه خود تحت عنوان: **حریم خصوصی بیماران از منظر فقه اسلامی**

با کسب درجه خوب دفاع نموده‌ام، شرعاً و قانوناً متعهد می‌شوم:

- ۱) مطالب مندرج در این پایان‌نامه حاصل تحقیق و پژوهش اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران اعم از پایان‌نامه، کتاب، مقاله و غیره استفاده نموده‌ام، رعایت کامل امانت را نموده و مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع اقدام به ذکر آن‌ها نموده‌ام.
- ۲) تمام یا بخشی از این پایان‌نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم‌سطح، پایین‌تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- ۳) مقالات مستخرج از این پایان‌نامه کاملاً حاصل کار اینجانب بوده و از هرگونه جعل داده و یا تغییر اطلاعات پرهیز نموده‌ام.
- ۴) از ارسال همزمان و یا تکراری مقالات مستخرج از این پایان‌نامه به نشریات و یا کنگره‌های گوناگون خودداری نموده و می‌نمایم.
- ۵) کلیه حقوق مادی و معنوی حاصل از این پایان‌نامه متعلق به دانشگاه یزد بوده و متعهد می‌شوم هرگونه بهره‌مندی و یا نشر دستاوردهای حاصل از این تحقیق اعم از چاپ کتاب، مقاله، ثبت اختراع و غیره (در زمان دانشجویی و یا بعد از فراغت از تحصیل) با کسب اجازه از استاد/استادان راهنما و ذکر نام دانشگاه یزد باشد.
- ۶) در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه یزد از درجه اعتبار ساقط و اینجانب هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی دانشجو: زهره قره‌گزلو

امضا و تاریخ:

دانشگاه یزد
پردیس علوم انسانی و اجتماعی
دانشکده الهیات

پایان نامه
برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان
حریم خصوصی بیماران از منظر فقه اسلامی

استاد راهنما
دکتر محمود حائری

استاد راهنما
دکتر عبدالله بهمن پوری

پژوهش و نگارش

زهره قره گزلو

بهمن ۱۳۹۶

تقدیم به

آخرین منجی عالم بشریت

امام زمان (عج الله تعالی فرجه شریف) مهدی موعود

و

روح آسمانی پدر عزیزم، که همواره بزرگترین مشوق من در تمام عرصه های زندگی بوده است.

مادر عزیزم، اسوه صبر و تقوا، که همه زندگیم مدیون دست های مهربان او است. همسر عزیزم، که همواره تکیه

گاه من در تمام مشکلات بوده و وجودش بایه دلگرمی من است.

پاسکزاری

پاس از آن خدایی است که در خلقتش همه در شکفتند و در وصفش همه حیران. و سلام و درود بر محمد و خاندان پاک او، طاهران

مقصوم، هم آنان که وجودمان و مدار وجودشان است؛ و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تا روز رستاخیز..

از استاد فریخته و ارجمند «جناب آقای دکتر محمود حائری» که مراد اتمام این پژوهش را بهمانی نمودند.

از استاد کرامت‌دور «جناب آقای دکتر عبدالمهدی بهمن‌پوری» که مشاوره‌ی این امر را قبل نمودند.

پاس از پدر و مادر عزیزم که همه‌ی زندگیشان را وقف آرامش و آسایش ما نمودند، برادران و خواهران مهربانم که در عرصه علم

آ- موزی همیشه مشوق من بوده و در این مسیر زحمات فراوانی تحمل کرده‌اند.

از همسر عزیزم که صفایش مایه آرامش، و حمایتش همواره مایه استقامت من است.

باشد که این خردترین، نحشی از زحمات آنان را پاس گوید.

بسمه تعالی

شناسه: ۱۱/ک	<p>صور تجلسه دفاعیه پایان نامه دانشجوی دوره کارشناسی ارشد</p>	 تحصیلات تکمیلی
<p>جلسه دفاعیه پایان نامه تحصیلی خاتم زهره فره گزلو دانشجوی کارشناسی ارشد رشته/ گرایش: الهیات و معارف اسلامی - فقه و مبانی حقوق اسلامی تحت عنوان: « حریم خصوصی بیماران از منظر فقه اسلامی » به ارزش: ۴ واحد در تاریخ ۱۳۹۶/۱۲/۱۵ با حضور اعضای هیات داوران تشکیل گردید و پس از ارزیابی، اعتبار پایان نامه برای اخذ مدرک کارشناسی ارشد مورد تایید قرار گرفت.</p> <p>نگرفت ☐</p>		
<p>امضاء</p> <p>مدیر گروه مستقل / رئیس دانشکده</p>	<p>نام و نام خانوادگی</p> <p>استاد راهنما</p> <p>استاد مشاور</p> <p>استاد داور اول</p> <p>استاد داور دوم</p> <p>استاد ناظر تحصیلات تکمیلی</p>	<p>سمت</p> <p>دکتر محمود حائری</p> <p>دکتر عبدالله بهمن پوری</p> <p>دکتر حسین حقیقت پور</p> <p>دکتر محمدرضا شایق</p> <p>دکتر داود عندلیب اردکانی</p>
<p>نمره پایان نامه به حروف و با درجه مورد تایید است.</p>		

چکیده:

حریم خصوصی بیمار به ویژه در حوزه اطلاعاتی، یکی از مباحث مهمی است که امروزه با توجه به گسترش روز افزون وسایل ارتباطی و اطلاعاتی و امکان دست یابی و انتشار سریع اطلاعات بخصوص در حوزه اشتغال و بیمه، همواره صدمات جبران ناپذیری را به بیمار و نزدیکان وی متحمل می‌کند. در این تحقیق به بررسی این موضوع پرداخته شده است که حریم خصوصی بیماران در فقه امامیه از چه جایگاهی برخوردار است؟ اصل اولی در رابطه با حریم خصوصی بیمار چیست؟ استثنائات وارد بر این اصل کدامند؟ اگر چنانچه زوج یا زوجه دارای یکی از عیوب مجوز فسخ نکاح باشد و دیگری بدون رضایت طرف مقابل آن را بازگو کند چنین امری را می‌توان نقض حریم خصوصی فرد محسوب کرده و با توجه به قاعده‌ی حرمت آبروی مسلم، حکم به حرمت آن نمود؟

در این پژوهش که به روش توصیفی تحلیلی صورت گرفته این نتیجه حاصل شد که گرچه در منابع رایج فقهی دلیلی از کتاب یا سنت که به دلالت مطابقی بر حرمت حریم بیماران دلالت کند وجود ندارد اما با بررسی آیات و روایات بدست می‌آید که شارع مقدس تحت عناوینی چون منع تجسس، غیبت و استراق سمع، سخن‌چینی و رعایت حریم مکانی افراد، ممنوعیت افشای اسرار و ممنوعیت ورود به منزل غیر بدون استیذان و همچنین قواعدی چون حرمت آبروی مسلم، حرمت اهانت به محرمات و... بدست می‌آید که فقه امامیه در این مسأله نیز فروگذار نکرده و با برشمردن مصادیق، این حق را به رسمیت شناخته و به دلالت التزامی تأکید فراوانی بر حفظ حریم بیمار و حرمت تعدی از آن دارد. همچنین این نتیجه بدست آمد که اصل اولی در رابطه با حریم خصوصی بیمار حرمت است اما این اصل مطلق نبوده و در برخی شرایط دارای استثنائاتی است مثل جایی که خود بیمار اذن داده باشد یا اینکه کتمان سرّ موجب ضرر برای جامعه یا نزدیکان بیمار باشد؛ همچنین جایی که قانون تعیین کرده باشد.

واژگان کلیدی: حریم خصوصی، بیمار، رازداری، کرامت انسانی، فقه اسلامی

فهرست مطالب

۱	فصل اول: کلیات و مفاهیم.....
۲	۱-۱ کلیات.....
۲	۱-۱-۱ بیان مسئله.....
۴	۱-۱-۲ سابقه تحقیق.....
۷	۱-۱-۳ کاربرد نتایج.....
۷	۱-۱-۴ فرضیات (با سؤالات پژوهشی).....
۸	۱-۱-۵ ضرورت و هدف:.....
۸	۲-۱ مفاهیم.....
۸	۱-۲-۱ حریم.....
۸	۱-۲-۱-۱ معنای لغوی.....
۹	۱-۲-۱-۲ معنای اصطلاحی.....
۹	۱-۲-۱-۱-۱ در فقه.....
۱۰	۱-۲-۱-۱-۲ در حقوق.....
۱۰	۲-۲-۱ بیمار.....
۱۰	۱-۲-۲-۱ معنای لغوی.....
۱۰	۲-۲-۲-۱ معنای اصطلاحی.....
۱۲	۳-۲-۱ حریم خصوصی.....
۱۲	۱-۳-۲-۱ معنای لغوی.....
۱۲	۲-۳-۲-۱ معنای اصطلاحی.....
۱۳	۳-۳-۲-۱ پرکاربردترین واژگان مرتبط با حریم خصوصی.....
۱۳	۱-۳-۳-۲-۱ محرمانگی.....
۱۳	۲-۳-۳-۲-۱ آبرو (عرض).....
۱۳	۳-۳-۳-۲-۱ امانت داری.....
۱۵	۴-۳-۳-۲-۱ رازداری.....
۱۷	۵-۳-۳-۲-۱ اسرار.....
۱۷	۶-۳-۳-۲-۱ کرامت انسانی.....
۱۹	فصل دوم : جایگاه حریم خصوصی بیمار در فقه امامیه.....
۲۰	۱-۲ پیشینه توجه به محرمانگی اسرار بیمار.....
۲۱	۲-۲ ابعاد مختلف حریم بیمار.....
۲۱	۱-۲-۲ حریم فیزیکی (جسمانی).....
۲۲	۲-۲-۲ حریم اطلاعاتی.....
۲۴	۳-۲-۲ حریم اجتماعی.....

۲۴	۳-۲	برخی از احکام فقهی مربوط به حریم بیمار.....
۲۵	۱-۳-۲	استفتائات مربوط به حریم جسمانی (معاینه).....
۲۶	۲-۳-۲	استفتائات مربوط به حریم اطلاعاتی (افشای اسرار بیمار).....
۲۸	۳-۳-۲	احکام فقهی مربوط به حریم اجتماعی.....
۲۸	۴-۲	ادله و مبانی توجه به حریم خصوصی در فقه.....
۲۸	۱-۴-۲	قرآن.....
۲۸	۱-۴-۲	آیات نهی از تجسس.....
۳۰	۲-۴-۲	آیه نهی از غیبت.....
۳۲	۳-۴-۲	آیات مربوط به کسب اذن در ورود به منازل.....
۳۳	۴-۴-۲	آیات نهی از خیانت در امانت.....
۳۴	۵-۴-۲	آیات آمر به حفظ و رد امانت.....
۳۵	۶-۴-۲	آیات نهی از سخن چینی.....
۳۶	۷-۴-۲	آیه مربوط به کرامت انسان.....
۳۷	۲-۴-۲	سنت.....
۳۷	۱-۲-۴-۲	روایات نهی از سخنچینی.....
۳۷	۲-۲-۴-۲	روایات حرمت آبروی مؤمن.....
۳۸	۳-۲-۴-۲	روایات رازداری و کتمان سر.....
۴۰	۴-۲-۴-۲	روایات دال بر حرمت غیبت.....
۴۰	۵-۲-۴-۲	روایات دال بر ممنوعیت ورود به منزل غیر بدون اذن.....
۴۱	۶-۲-۴-۲	روایات نهی از نظاره به منزل غیر بدون استیذان.....
۴۲	۷-۲-۴-۲	روایات دال بر ممنوعیت استراق سمع.....
۴۳	۸-۲-۴-۲	روایات دال بر حرمت خیانت در امانت و عدم افشای اسرار.....
۴۳	۹-۲-۴-۲	روایات نهی از خیانت.....
۴۳	۱۰-۲-۴-۲	حفظ امانت و برگرداندن آن.....
۴۵	۳-۴-۲	قواعد فقهی.....
۴۵	۱-۳-۴-۲	قاعده لاضرر.....
۴۵	۱-۱-۳-۴-۲	مبانی قاعده.....
۴۵	۲-۱-۳-۴-۲	تطبيق قاعده با حریم خصوصی بیمار.....
۴۶	۲-۳-۴-۲	قاعده احترام یا حرمت اهانت به محترمان.....
۴۶	۱-۲-۳-۴-۲	مبانی قاعده.....
۴۷	۲-۲-۳-۴-۲	تطبيق قاعده.....
۴۷	۳-۳-۴-۲	قاعده تسلط.....
۴۸	۱-۳-۳-۴-۲	مبانی قاعده.....

۴۹ ۲-۳-۳-۴-۲ تطبیق قاعده با حریم بیمار
۴۹ ۵-۲ نتیجه
۵۱ فصل سوم: حریم اطلاعاتی بیماران و حمایت اجرایی از آن در قوانین موضوعه ایران
۵۲ مقدمه
۵۲ ۱-۳ حمایت از حریم خصوصی بیمار در قوانین موضوعه داخلی ایران
۵۳ ۱-۱-۳ قوانینی حمایتی عام
۵۳ ۱-۱-۱-۳ قانون اساسی
۵۴ ۲-۱-۱-۳ قانون مسئولیت مدنی
۵۴ ۳-۱-۱-۳ قانون آیین دادرسی کیفری
۵۵ ۴-۱-۱-۳ قانون مجازات اسلامی
۵۶ ۵-۱-۱-۳ نظام حقوقی اسلام
۵۷ ۲-۱-۳ قوانین حمایتی خاص
۵۷ ۱-۲-۱-۳ ماده ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی
۵۸ ۳-۱-۳ آییننامه‌های پزشکی
۵۹ ۴-۱-۳ منشور حقوق بیمار در ایران
۶۰ ۲-۳ پیامدهای نقض حریم در بیماران
۶۰ ۱-۲-۳ پیامدهای فردی و اجتماعی
۶۱ ۲-۲-۳ پیامدهای حقوقی
۶۳ فصل چهارم: اصل اولی در حریم خصوصی بیماران و استثنائات وارد بر آن
۶۴ مقدمه
۶۵ ۱-۴ استثنائات فقهی
۶۵ ۱-۱-۴ قرآن
۶۵ ۲-۱-۴ سنت
۶۶ ۳-۱-۴ اندیشه فقهی
۶۸ ۱-۳-۱-۴ مصلحت خاص
۶۹ ۱-۱-۳-۱-۴ رضایت بیمار
۶۹ ۱-۱-۳-۱-۴ معناشناسی رضایت و اذن
۷۰ ۲-۱-۳-۱-۴ شرایط رضایت دهنده
۷۱ ۳-۱-۳-۱-۴ مبانی فقهی
۷۱ ۴-۱-۳-۱-۴ علل استثناء در فرض رضایت بیمار
۷۱ ۱-۴-۱-۳-۱-۴ وجود ضرر
۷۳ ۲-۴-۱-۳-۱-۴ مبانی فقهی
۷۳ ۱-۲-۴-۱-۳-۱-۴ قاعده لاضرر

۷۳قاعده احسان.....۲-۲-۴-۱-۱-۳-۱-۴
۷۴مصلحت عام.....۲-۳-۱-۴
۷۴مواردی که ضرر متوجه جامعه.....۱-۲-۳-۱-۴
۷۴تعارض تسلیط و لاضرر.....۱-۱-۲-۳-۱-۴
۷۵تعارض ضرر شخصی و ضرر جامعه.....۲-۱-۲-۳-۱-۴
۷۵مصادیق تعارض.....۳-۱-۲-۳-۱-۴
۷۵بیماری‌های واگیر دار.....۱-۳-۱-۲-۳-۱-۴
۷۶مواردی که به ضرر شخص دیگری است.....۲-۳-۱-۲-۳-۱-۴
۷۶عیوب مجوز فسخ نکاح.....۱-۲-۳-۱-۲-۳-۱-۴
۷۶عیوب مرد.....۱-۱-۲-۳-۱-۲-۳-۱-۴
۷۷عیوب زن.....۲-۱-۲-۳-۱-۲-۳-۱-۴
۷۹بیمارهای لاعلاج منتقل شونده از طریق روابط جنسی.....۲-۲-۳-۱-۴
۸۰خنثی بودن.....۱-۲-۲-۳-۱-۴
۸۰اعتیاد.....۲-۲-۲-۳-۱-۴
۸۱استثنائات پذیرفته شده در کدهای اخلاقی و انجمنهای پزشکی.....۲-۴
۸۲استثنائات رازداری پزشکی در قانون ایران.....۳-۴
۸۲رضایت بیمار.....۱-۳-۴
۸۲بیماری‌های مهلک واگیر دار.....۲-۳-۴
۸۴موارد خاص به دستور صریح دادگاه یا قانون.....۳-۳-۴
۸۵اعلام واقعه‌ی ولادت و وفات.....۴-۳-۴
۸۶نتیجه فصل.....
۸۷نتایج کلی.....
۸۹فهرست منابع.....

فصل اول: کلیات و مفاهیم

۱-۱ کلیات

۱-۱-۱ بیان مسئله

اسلام همواره دو حق کلان برای انسان قائل شده است: حقوقی که کیان شخص وابسته به رعایت آن است مثل حق حیات، و حقوقی که کیان شخصیتی شخص وابسته به رعایت آن است مثل حق حریم خصوصی؛ چراکه با فقدان این حق شخصیت فرد از بین می‌رود. حق حریم خصوصی که از آن می‌توان به حق خلوت نیز تعبیر کرد از جمله حقوق اولیه و مسلمی است که خداوند برای نوع بشر قرار داده است؛ همه انسان‌ها از یک طرف به دلیل تأمین نیازهای شخصی و از طرفی ضرورت زندگی جمعی مکلفند در قبال یکدیگر این حق را به رسمیت بشناسند.

این حق نشأت گرفته از توجه به کرامت انسانی است که طبق آیه‌ی ۷۰ سوره‌ی اسراء «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا»^۱، خداوند انسان را بر بسیاری از مخلوقاتش برتری داده است. بر این اساس هر فردی این حق را برای خود مسلم می‌داند که یک سری اعمال و رفتار از دید دیگران به دور باشد یا اینکه دیگران بر آن آگاهی پیدا نکنند. شکستن حریم خصوصی فرد، در واقع ضربه زدن و اهانت کردن به کرامت انسانی است که از نگاه قرآن و روایات بسیار زشت و مذموم شمرده شده است؛ خداوند در آیه‌ی ۱۲ سوره‌ی حجرات^۲ از تجسس کردن در امور شخصی دیگران نهی می‌کند تا از آثار زیان‌بار آن جلوگیری نماید زیرا با آشکار شدن برخی اسرار و اخبار، زندگی فرد یا افرادی به مخاطره می‌افتد. حریم خصوصی بیمار که می‌توان آن را در دو حوزه‌ی جسمانی و اطلاعاتی مورد بحث و بررسی قرار داد، حمایت از آن یکی از دغدغه‌های جدی جوامع امروزی بوده و همواره مورد توجه کانون‌های حقوق بشری قرار گرفته است چراکه با ظهور روش‌های نوین پزشکی در عرصه‌ی پیشگیری، تشخیص و درمان بیماری‌ها، و به‌کارگیری گسترده‌ی این اطلاعات، با هدف ارتقای سلامت

۱ «به یقین فرزندان آدم را کرامت دادیم، و آنان را در خشکی و دریا (بر مرکب‌هایی که در اختیارشان گذاشتیم) سوار کردیم، و به آنان از نعمت‌های پاکیزه روزی بخشیدیم، و آنان را بر بسیاری از آفریده‌های خود برتری کامل دادیم.»

۲ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ

فردی و اجتماعی، چالش‌های زیادی در زمینه حفظ حقوق بیماران ایجاد گردیده است و از آنجایی که امکان دستیابی و به‌کارگیری این اطلاعات، در حوزه‌های غیر درمانی نظیر: استخدام نیروی کار، تنظیم قراردادهای بیمه و...، زمینه‌ی سودجویی برخی افراد از این اطلاعات را فراهم کرده، موجب محرومیت افراد بسیاری از حقوق اجتماعی خود، از قبیل حق آزادی فردی، حق بیمه، حق استخدامی و غیره گردیده و در نتیجه حقوق بیماران بیش از سایر اقشار جامعه در جوامع امروزی در معرض مخاطره قرار گرفته است.

زمانی که یک شخص در بیمارستان پذیرش می‌شود، همیشه قادر به کنترل حریم خصوصی خود نیست و حریم او در طی بستری در موقعیت‌های مختلف درمانی، اعم از معاینه و... توسط کادر درمان و به علل گوناگون نقض می‌شود. در جریان تشخیص و درمان بیماری‌ها، اطلاعات زیادی از زندگی خصوصی بیماران در اختیار پزشکان معالج قرار می‌گیرد. بسیاری از این اطلاعات به قدری خصوصی هستند که حتی نزدیک‌ترین افراد به بیمار هم با وجود اینکه سالیان طولانی با ایشان زندگی کرده‌اند ممکن است از این موارد اطلاع نداشته باشند، ولی پزشکان به دلیل شرایط حرفه‌ای به راحتی به این اطلاعات دسترسی می‌یابند. بنابراین مسأله رازدار بودن پزشک نسبت به اطلاعات پزشکی بیمار، به عنوان یکی از مهمترین ابعاد حریمی بیمار، از اهمیت به‌سزایی برخوردار است.

حریم خصوصی بیمار حوزه‌های مختلفی دارد که از جمله‌ی مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به: حریم مکانی، حریم ارتباطاتی، حریم جسمانی و اطلاعاتی، اشاره کرد. و از آنجایی که حریم اطلاعاتی بیمار امروزه بیشترین وسیله برای پیمانال کردن حقوق ایشان بوده، در این تحقیق بیش از سایر ابعاد حریمی بیمار، مورد توجه نگارنده واقع شده است؛ چرا که با گسترش ابزارهای اطلاع‌رسانی در عصر حاضر امکان تجسس در امور دیگران به راحتی فراهم شده و با گسترش و توسعه‌ی وسایلی از قبیل دوربین‌های فیلمبرداری و گوشی‌های تلفن همراه و صدها نمونه‌ی دیگر از این دست، امکان دسترسی به اطلاعات خصوصی افراد و انتشار آن در سریع‌ترین زمان ممکن فراهم شده است. از آنچه گفته شد روشن می‌شود که امروزه ما با چالش‌های جدیدی روبه‌رو هستیم که قوانین قبلی پاسخگوی رفع این چالش‌ها نیست و قانون‌گذار باید با وضع قوانین جدید سعی در حل این چالش‌ها نماید. حریم

خصوصی بیماران نیز از آن جهت که اهمیت زیادی در آینده شغلی و اجتماعی بیمار و خانواده و نزدیکان ایشان دارد از این مهم مستثنی نبوده بلکه بعضاً لزوم توجه به حفظ آن، از اهمیت بیشتری برخوردار بوده است. چرا که بیماران جزء اقشار آسیب پذیر جامعه هستند بنابراین لازم است تا حقوق آنان بار دیگر بازخوانی شود تا ضمن آشنایی و شناخت خود بیمار و اطرافیان وی از این حقوق، با آشکارشدن کاستی‌های آن متصدیان امر با اصلاح، یا وضع قوانین جدید در صدد رفع آن برآیند.

این در حالی است که مکتب فقهی ما نیز که کامل‌ترین و متعالی‌ترین مکتب حقوقی است و در تمامی زمینه‌ها ورود کرده به‌طورقطع این موضوع را نیز مورد عنایت قرار داده است که استخراج و اثبات این امر بسیار حائز اهمیت است. به‌عنوان مثال: افشای اسرار پزشکی بیمار، رابطه‌ی تنگاتنگی با حرمت آبروی افراد دارد بخصوص در مورد بیماران مبتلا به بیماری‌های خاص، که تجاوز به حریم آنان علاوه بر آثار زیان باری که می‌تواند بر خود فرد داشته باشد، بعضاً موجب اضرار به اطرافیان ایشان نیز می‌گردد. که طبق قاعده‌ی حرمت عرض و آبروی مسلم و همچنین طبق قاعده‌ی لا ضرر می‌توان به احکام آن دست یافت.

۱-۱-۲ سابقه تحقیق

طبق بررسی‌های انجام گرفته در مورد پیشینه موضوع تاکنون پایان‌نامه‌ای با این عنوان مشاهده نگردیده است.

پایان‌نامه‌هایی که در رابطه با این موضوع مشاهده گردیده عبارت‌اند از:

(۱) «حریم خصوصی افراد در فقه و حقوق اسلامی» تألیف آقای عیسی جوکار، سال، ۱۳۸۸. دانشگاه شهید چمران اهواز. این پایان‌نامه به مسئله حریم خصوصی به‌صورت کلی پرداخته و به‌طور اخص بر مسئله‌ی افشای اسرار بیماران متمرکز نشده است.

(۲) «بررسی تطبیقی جایگاه حریم خصوصی و حمایت از آن در فقه (امامیه و شافعیه) و حقوق

ایران»

نوشته فاطمه مرادی، آذرماه ۹۰، دانشگاه تربیت‌معلم آذربایجان. در این رساله مؤلف به بررسی

حریم خصوصی در اسلام و دنیای مدرن پرداخته. پایان‌نامه مذکور ضمن بیان برخی از مهم‌ترین

مصادیق حریم خصوصی در اسلام و دنیای مدرن، به چگونگی حمایت از آن، همچنین موارد نقض حریم خصوصی در قوانین حقوقی و فقه اسلامی پرداخته. اما به طور اخص حریم بیماران را مورد بررسی قرار نداده است.

۳) «ماهیت و مبانی حریم خصوصی اطلاعات و مسئولیت مدنی ناشی از نقض آن»، پایان نامه دکتری، دانشکده حقوق دانشگاه قم سال انتشار ۱۳۹۱.

پایان نامه مذکور حریم خصوصی و مسئولیت مدنی ناشی از نقض آن را صرفاً از جنبه حقوقی و کلی مورد مطالعه قرار داده و به طور اخص و موردی به موضوع مورد بحث پرداخته است.

۴) «هتک حیثیت اشخاص از طریق افشای سرّ در محیط مجازی»، سال انتشار ۱۳۹۱ دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز، پایان نامه‌ی مذکور به صورت کلی به مباحث افشای اسرار، صرفاً جنبه‌ی افشا در محیط مجازی پرداخته و به موضوع حریم بیماران وارد نشده است.

۵) «سیاست تقنینی ایران در قبال حریم خصوصی بیماران» این پژوهش در دانشگاه امام صادق (ع) در مقطع کارشناسی، رشته‌ی حقوق کارشده. لذا علی‌رغم جست‌وجو برای دسترسی به مشخصات این پایان‌نامه، نگارنده تاکنون موفق به این امر نگردیده است. اما علاوه بر اینکه پایان نامه مذکور در مقطع کارشناسی تدوین گردیده چنانچه از عنوان آن پیداست می‌بایست یک کار حقوقی صرف باشد.

۶) «حمایت کیفری از حقوق بیماران و مصدومان» بهزاد جودکی، دانشگاه قم، ۱۳۹۰ ه.ش این پژوهش به مقایسه حقوق بیماران با حقوق افراد عادی پرداخته و راهکارهایی را هم در جهت حمایت از حقوق بیماران بیان می‌دارد.

۷) «حمایت کیفری از حریم خصوصی در زمینه اطلاعات: مطالعه تطبیقی در فقه امامیه، حقوق کیفری ایران و ایالات متحده امریکا» فرید محسنی، دانشگاه امام صادق (ع)، پژوهش مذکور به بررسی حریم خصوصی از جنبه کیفری در حقوق ایران امریکا و فقه امامیه به شیوه تطبیق پرداخته است.

مقالات منتشرشده در این زمینه عبارت‌اند از:

۱) «لزوم محرمانه نگه‌داشتن اطلاعات ژنتیکی افراد بشر»، نوشته دکتر علیرضا پارسا و محمدمهدی آخوندی، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال دوم، شماره‌های ۱ و ۲، سال نشر ۱۳۸۶. در این مقاله با بررسی موارد لزوم افشاسازی اسرار پزشکی و ژنتیک بیماران، از اطلاق محرمانه بودن تمام اطلاعات بیمار نزد پزشک دفاع کرده و حدّ بندی این رازداری را به‌وسیله قانون و عرف ردّ کرده است.

۲) «حریم خصوصی و رازداری در پزشکی و جنبه‌های مختلف آن» نوشته مجتبی پارسا، مجله اخلاق و تاریخ پزشکی دوره‌ی دوم شماره‌ی ۴، پاییز ۱۳۸۸. این مقاله بیشتر رویکردی اخلاقی و از جنبه فقهی، به مسئله نپرداخته است.

۳) «تعارض و توازن منافع در حفظ حریم خصوصی و افشای اطلاعات ژنتیکی بیماران»، نویسنده: منا احمدی- علی متولی زاده اردکانی، نشریه‌ی حقوق پزشکی، شماره‌ی ۱۶. در این مقاله به ضرورت حفظ حریم خصوصی بیمار، همگام با افشاسازی منطقی و عقلانی اطلاعات ژنتیکی پرداخته شده، همچنین چگونگی برقراری توازن و تعادل در منافع متعارض اشخاص ذینفع را مورد بررسی قرار داده است.

۴) «حمایت از حریم خصوصی اشخاص از منظر آیات و روایات»، سجاد شهباز قهفرخی و مصطفی مسعودیان، دو فصلنامه تخصصی پژوهش‌های میان‌رشته‌ای قرآن کریم، سال سوم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۱

۵) «مسئولیت مدنی ناشی از افشای اسرار پزشکی در حقوق ایران و کامن لا»، محمدمهدی مقدادی، محمدحسین دلآوری، سال هشتم، شماره ۳۰، پاییز ۱۳۹۳

۶) «ژنتیک و موضوعات اخلاقی آن»، سودابه جولایی، علی متولی‌زاده اردکانی، فصلنامه اخلاق پزشکی، سال دوم، شماره ۴، تابستان ۱۳۸۴

۷) «ارتباط حریم شخصی با شأن و منزلت بیمار»، کاملیا ترابی‌زاده، حسین ابراهیمی، عیسی محمدی، فصلنامه اخلاق پزشکی، سال ششم، شماره نوزدهم، بهار ۱۳۹۱

۸) «حفظ حریم خصوصی از دیدگاه‌های مختلف»، مریم گروسیان، دانشگاه علوم پزشکی همدان، تابستان ۱۳۹۱

۹) «اطلاعات ژنتیکی و حمایت قانونی از آن»، محمد معین منتصری؛ نگار یاحقی، فصلنامه حقوق پزشکی، شماره ۱۱، ۱۳۸۸

۱۰) «حمایت از حریم خصوصی در مکان خصوصی در مقررات دادرسی کیفری ایران»، غلامحسین کوشکی، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۵۸؛ ۱۳۵۸

۱۱) «بررسی رازداری پزشکی در فقه و حقوق»، مریم جوادپور، فصلنامه حقوق پزشکی، سال چهارم، شماره سیزدهم، تابستان ۱۳۸۹

۱۲) «مطالعه تطبیقی اصول محرمانگی و حریم خصوصی در سلامت الکترونیک»، حسن اسدی، همایش بررسی ضوابط شرعی در پزشکی

۱۳) «بررسی فقهی حقوقی دلایل محرمانگی مدارک پزشکی»، مریم جوادپور، مجله طب و تزکیه، دوره ۱۹، شماره ۴.

۱-۱-۳ کاربرد نتایج

پایان‌نامه حاضر می‌تواند در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی و مراکز پژوهشی و آموزشی دانشگاهی و حوزوی و نیز استادان حوزه و دانشگاه و طلاب علوم دینی و دانشجویان الهیات و معارف اسلامی مورد استفاده قرار گیرد.

۱-۱-۴ فرضیات (یا سؤالات پژوهشی)

- ۱) حریم خصوصی بیماران در فقه امامیه از چه جایگاهی برخوردار است؟
- ۲) اصل اولی در رابطه با حریم خصوصی بیمار چیست؟ استثنائات وارد بر این اصل کدامند؟
- ۳) اگر چنانچه زوج یا زوجه دارای یکی از عیوب مجوز فسخ نکاح باشد و دیگری بدون رضایت طرف مقابل آن را بازگو کند چنین امری را می‌توان نقض حریم خصوصی فرد محسوب کرده و با توجه به قاعده‌ی حرمت آبروی مسلم، حکم به حرمت آن نمود؟

۱-۱-۵ ضرورت و هدف:

نکته اساسی در مورد تحقیقات صورت گرفته این است که عمدتاً مباحث اخلاقی و اجتماعی و تا حد اندکی مباحث حقوقی مورد بررسی قرار گرفته است. این در حالی است که پژوهش حاضر درصدد است با طرح مسئله در بستر فقه امامیه و بیان آراء و استدلال فقهاء، به نحو اساسی و شایسته، موضوع و آثار آن را واکاوی و تبیین نماید.

لذا هدف از این پژوهش، تبیین ابعاد مختلف حریم خصوصی بیمار و بیان ضرورت حفظ اطلاعات پزشکی ایشان و حدود و ثغور افشای اسرار پزشکی، با استناد به آیات و روایات اسلامی خواهد بود.

۱-۲ مفاهیم

حریم خصوصی: همانگونه که از ظاهر این عبارت پیداست ترکیب اضافه‌ای است که از دو واژه‌ی حریم و خصوصی تشکیل شده است که در ذیل هرکدام به تفکیک مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۱-۲-۱ حریم^۱

۱-۱-۲-۱ معنای لغوی

حریم در لغت عرب از ریشه‌ی سه‌حرفی «ح-ر-م»، به معنای منع و تشدید آمده است^۱ و در هر کلمه‌ای که از این ریشه گرفته شده همین معنای منع وجود دارد مانند حرام که چیزی است که ممنوع است و چنانچه در المصباح^۲ و المفردات^۳ آمده «حرمت الشئ حرماً: امتنع منه»؛ چیزی حرام شده یعنی از آن منع شده است. فیروزآبادی در تعریف حریم چنین بیان می‌دارد: «الحریم الذی حرم مسه فلا یدنی منه» (حریم چیزی است که دسترسی بدان حرام و ممنوع بوده و نباید بدان نزدیک

1 Privacy

۲ ابو الحسن، احمد بن فارس بن زکریا، معجم مقاییس اللغة، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ج ۲، ص ۴۶

۳ راعب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات ألفاظ القرآن، ص ۲۲۹

شد) ۱. پس حریم چیزی است که حرام است و هتک آن جایز نیست.^۲

به عبارت دیگر، حریم چیزی است که دسترسی بدان حرام و ممنوع بوده و نباید بدان نزدیک

شد.^۳ و اصل آن ممنوع بودن است^۴

۱-۲-۱-۲ معنای اصطلاحی

۱-۲-۱-۱-۱ در فقه

تعریف حریم در فقه نیز از همان معنای لغوی آن گرفته شده است. علامه حلی در تذکره^۵،

حریم را این گونه تعریف می‌کند: «حریم به مکان‌های نزدیک هر چیز گفته می‌شود که بهره بردن

کامل مردم از آن چیز مورد نیاز باشد، مانند: آب راه و محل ریختن خاک‌روبه و مانند آن.»

سایر فقیهان امامیه، نیز تعبیرهایی با همین مضمون دارند. «حریم هر چیز عبارت است از

مقداری که برای انتفاع از آن چیز ضرورت دارد.»^۶ «بدین جهت حریم نامیده شده است که تصرف

غیر بدون اجازه‌ی صاحب حریم در آن جایز نیست.»^۷ شهید صدر نیز می‌نویسد: «هر چیزی که دست

زدن و نزدیک شدن به آن ممنوع باشد همان حریم است.»^۸ آیت الله خوئی در منهاج‌الصالحین^۹ نیز

تعریفی مشابه دارند.

فقیهان اهل سنت نیز تعریف‌هایی مشابه این تعریف نقل کرده‌اند: «اکثر فقهای شافعی حریم

را چنین تعریف می‌کنند: حریم چیزی است که انتفاع کامل از ملک آباد نیازمند استفاده از آن است.

اگرچه انتفاع بدون آن نیز حاصل شود.»^{۱۰}

۱ فیروزآبادی، محمد بن یعقوب، القاموس المحيط، بیروت، داراحیاء التراث العربی، ۱۴۱۲ق، ص ۱۱۲

۲ محمود عبد الرحمان، معجم المصطلحات و الألفاظ الفقهیة، ج ۱، ص ۵۶۶؛ سعدی ابو جیب، القاموس الفقهی لغة و اصطلاحا

۳ ابن عباد، اسماعیل، المحيط فی اللغة، ج ۳، ص ۱۹۴ «الحریم: الذی حرم مسّه فلا یدنی منه...»؛ فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، ج ۳،

ص ۲۲۲ الحریم الذی حرم مسّه فلا بدنی منه - ابن منظور، ابو الفضل، جمال الدین، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۱۲، ص ۱۲۰

۴ طریحی، فخر الدین، مجمع البحرین، ج ۵، ص ۳۳

۵ علامه حلی، حسن بن یوسف، تذکره الفقهاء (ط - القدیمة)، ص ۴۱۳

۶ صاحب جواهر، محمد حسن، جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، ج ۳۸، ص ۳۴

۷ مجلسی اول، محمد تقی، روضة المتقین فی شرح من لا یحضره الفقیه، ج ۶، ص ۲۴۱

۸ صدر، سید محمدصادق، ما وراء الفقه، ج ۵، ص ۹۹

۹ خویی، سید ابو القاسم، منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۱۵۳

۱۰ سیوطی، عبدالرحمن بن ابی بکر، الحاوی للفتاوی، ج ۱، ص ۱۳۰، رافعی قزوینی، عبدالکریم بن محمد، السراج الوهاج، ج ۱، صص ۲۹۷-

۲۹۸؛ هبتمی، ابن حجر، الفتاوی الفقهیه الکبری، ج ۳، ص ۱۷۴؛ عمرانی یمنی، ابوالحسین یحیی بن ابی الخیر، البیان فی مذهب الامام